

**BILINGUALIZED DICTIONARIES AND
TEACHING TURKISH AS A FOREIGN
LANGUAGE**

İki Dillileştirilmiş Sözlükler ve Türkçenin Yabancılar Öğretimi

Sami BASKIN¹ & Muhsin MUMCU²

Abstract

Researches focusing on the relationship between dictionary and user have become an important aspect of lexicography. These researches have generally focused on two main problems: preparing appropriate dictionaries by determining users' needs and by defining products' qualities, directing users' behaviors to appropriate dictionaries. This study is mostly concerned with the first group. The aim is to offer guidance on the production of works that can meet the dictionary needs of the students who are learning Turkish as a foreign language. Thus, it has been attempted to answer the question "How should the works (in terms of micro structure) that can meet the dictionary needs of students learning Turkish as a foreign language be?" by examining the forms of dictionaries -through document analysis- that are used in teaching other languages for foreign students, the studies concerning the effectiveness of these dictionaries and the results obtained and suggestions. As a result of the research, it has been found that monolingual, bilingual, semi-bilingual and bilingualized dictionaries are used in foreign language teaching but it has been concluded that among these dictionaries bilingualized dictionaries are more useful than the others. Combining monolingual and bilingual dictionaries into one dictionary and bringing together the best qualities of each dictionary, bilingualized dictionaries offer a special mixture for users. These dictionaries have been widely used in foreign language education in recent years as they included the advantages of both dictionaries. Today many languages have bilingualized dictionaries. In order to be able compete with other languages in the field of foreign language education, Turkish bilingualized dictionaries should be produced as soon as possible.

Keywords: types of dictionaries, bilingualized dictionaries, Teaching Turkish as a foreign language

Özet

Sözlük-kullanıcı ilişkisine odaklanan araştırmalar, günümüzde sözlük biliminin önemli bir kolu haline gelmiştir. Bu araştırmalarda genellikle iki temel probleme odaklanılmaktadır: kullanıcıların ihtiyacını belirleyerek doğru sözlüklerin hazırlanması ve eserlerin niteliklerini belirleyerek kullanıcıların davranışlarını doğru sözlüklere yönlendirmek. Bu araştırma, daha çok ilk grup ile ilgilidir. Amaç, Türkçeyi yabancı bir dil olarak öğrenenlerin sözlük ihtiyacını karşılayabilecek eserlerin üretilmesine rehberlik bilgisi sunmaktır. Bunun için doküman analizi yoluyla başka dillerin yabancılar öğretimi için kullanılan sözlüklerin biçimleri, bu sözlüklerin verimliliği ile ilgili araştırmalar, elde edilen sonuçlar ve öneriler incelenerek "Türkçeyi yabancı bir dil olarak öğrenenlerin sözlük ihtiyacını karşılayabilecek eserler (parçacıl yapı açısından) nasıl olmalıdır?" sorusuna cevap verilmeye çalışılmıştır. Araştırma neticesinde ikinci dil öğretiminde tek dilli, iki dilli, yarı iki dilli ve iki dillileştirilmiş sözlüklerin kullanıldığı görülmüştür. Ancak bu sözlüklerin arasında iki dillileştirilmiş sözlüklerin diğerlerinden daha faydalı olduğu sonucuna varılmıştır. İki dillileştirilmiş sözlükler, tek dilli ve iki dilli sözlükleri bir sözlükte birleştiren ve her iki türün en iyi özelliklerini bir araya getiren özel bir karışımı kullanıcılara sunarlar. Bu sözlükler, içerdikleri her iki türün avantajlarını barındırdığından son yıllarda ikinci dil eğitiminde oldukça yaygın biçimde kullanılmaktadır. Günümüzde pek çok dilin iki dillileştirilmiş sözlüğü bulunmaktadır. Türkçenin de diğer

¹. Yrd. Doç. Dr., Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, samibaskin@gmail.com

². Okt., Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, muhsinmumcu@hotmail.com

dünya dilleri ile ikinci dil eğitimi alanında rekabet edebilmesi için acilen iki dillileştirilmiş sözlükleri üretilmelidir.

Anahtar Sözcükler: sözlük türleri, iki dillileştirilmiş sözlükler, Türkçenin yabancılara öğretimi

Giriş

Sözlük biliminin en önemli ürünü hiç şüphesiz sözlüklerdir. Bu ürünleri en çok *öğretmenler, öğrenciler, gezginler, çevirmenler* ve *bulmaca çözenler* kullanmaktadır (Baskın ve Birol, 2017: 141). Bu kişilere sözlük bilimi araştırmalarında sözlük kullanıcısı veya tüketicisi denmektedir. Laufer ve Kimmel'e göre (1997, 362) eğer tüketici sözlük bilimcilerin ürünü olan sözlüklerden faydalanacaksa bu ürün hem *faydalı* hem de *kullanılabilir* olmalıdır. Bu bilim insanları, "faydalılığı" sözlüğün gerekli bilgiyi kullanıcıya sağlamada ne ölçüde yardımcı olduğu, "kullanılabilirliği" de söz konusu olan sözlüğü kullanmada tüketicinin istekliliği ve bundan elde ettiği memnuniyet olarak tanımlamışlardır. Yabancı dil öğrenenlerin sözlük kullanımıyla ilgili yapılan araştırmalar sözlük faydalılığı ve kullanılabilirliğinin tam olarak birlikte hareket etmediğini ortaya koymuştur. Değişik zamanlarda yapılan çalışmalarda *faydalılık* ve *kullanılabilirlik* ilkelerinin olması gerekenin aksine işlediği tespit edilmiştir (Tomaszczyk, 1983; Atkins ve Knowles, 1990; Nuccorini, 1992 vd.). Bu sonucun ortaya çıkmasında kullanıcıların yanlış esere başvurmasının büyük bir payı vardır. *Faydalılık* ve *kullanılabilirlik* ilkelerinin olması gerektiği gibi çalışması için ne yapılmalıdır?

Bu sonuç aynı zamanda şu problem cümlesinin kendiliğinden ortaya çıkmasına neden olur: *Faydalılık* ve *kullanılabilirlik* ilkelerinin doğru orantılı çalışabilmesi için kim, hangi sözlüğe başvurmalıdır?

Kim sözlük kullanıyor?

Günümüzde bilgi teknolojilerinin katkılarıyla sözlüklerin hem çeşidi hem de kullanım alanları oldukça artmıştır. Bu yüzden bir eczacının, bir doktorun, bir avukatın, bir çevirmenin, bir öğretmenin, bir öğrencinin veya küçük yaşta bir çocuğun sözlük kullandığını görmek mümkündür. Varantola (2002: 30-34) bu sözlük kullanıcılarını üç geniş kategoriye ayırmıştır: *dil öğrenenler, profesyonel olmayan kullanıcılar* ve *profesyonel kullanıcılar*. Abecassis (2007: 249) ise sözlük kullananlarını iki gruba ayırmıştır: *ana dili konuşurları* ve *yabancı dil öğrenenler*. Bu çalışmada, Türkçeyi yabancı bir dil olarak öğrenenler dikkate alınmış, diğerleri ise çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur.

Sözlükler, öğrenenlerin bireysel öğrenme gerçekleştirebilmesini sağlayan eserlerdir. Onların kimseye bağlı kalmadan, başta kelime olmak üzere dil ile ilgili bilgiye erişimlerini sağlarlar. Yine öğretmene soru sorma imkânları olmadığında kelime ile ilgili sorunlarına çözüm üretebilirler. Kısaca "sözlüklerin kelime ile ilgili problemleri hızlı bir biçimde çözmeye yeteneği vardır" (Lew ve Salaciak, 2015: 47). Bu, onları dil öğrenimi ve öğretiminde hayati bir konuma yüceltir. Ancak bu işlevlerini yerine getirebilmeleri için iyi hazırlanmış ve iyi seçilmiş (kullanıcıya uygun sözlük) olmalı. Bu durumda "Türkçeyi yabancı bir dil olarak öğrenenler hangi sözlüğü kullanmalıdır?" sorusunu gündeme getirir.

Türkçeyi yabancı bir dil olarak öğrenenler hangi sözlüğü kullanmalıdır?

Xu'ya göre yabancılar için dört çeşit sözlük vardır: *tek dilli sözlükler, iki dilli sözlükler, iki dillileştirilmiş sözlükler* ve *yarı iki dillileştirilmiş sözlükler* (Akt. Cuilian, 2010: 3). Bu sözlükler arasındaki temel fark, tanımları ve örnekleri ele alış şekilleridir. Bu farklılığı şöyle bir tablo ile somutlaştırmak mümkündür:

Tablo 1: Yabancıların kullanabileceği sözlükler arasındaki temel farklılıklar (Cuilian, 2010: 4)

Sözlük	Tanım		Örnek	
	L2	L1	L2	L1
Tek Dilli	*		*	
İki Dilli		*	*	*
Yarı İki Dillileştirilmiş	*	*	*	
İki Dillileştirilmiş	*	*	*	*

Bu tabloda L2 yabancı dile, L1 ana diline karşılık gelmektedir (Örneğin L2: İngilizce, L1: Türkçe)

Tablo 1'e bakıldığında tek dilli sözlüklerde yabancı dildeki bir kelimenin tanımı, ana dili kullanılmadan yabancı dildeki diğer kelimeler vasıtasıyla yapıldığı görülür. Verilen örnek kullanım (tanıklama) için de benzer bir yol tercih edilmiş ve öğrenilen dilden (yabancı dil) başka bir kullanım sunulmamıştır. İki dilli sözlüklerde tanım, ana dili kullanılarak yapılmıştır. Örnekte de ana dili kullanılmıştır. Yarı iki dillileştirilmiş sözlüklerde tanım, hem yabancı dil hem de ana dili kullanılarak yapılmış, örnekte ise sadece yabancı dil tercih edilmiştir. İki dillileştirilmiş sözlüklerde ise hem tanım da hem de örnekte iki dil birlikte kullanılmıştır. Yabancı dil öğrenenler bu dört farklı seçenektin hangisini tercih etmektedir? Türkçeyi yabancı bir dil olarak öğrenenler hangi sözlüğü kullanmalıdır?

Baxter'a göre sözlük, yabancı dil öğrencisinin alacağı ilk şeydir (Akt. El-Sayed ve Siddiek, 2013:1744) ve öğrenciler yanlarında dil bilgisi kitaplarını değil sözlükleri taşırlar. Bundan dolayı yabancı dil öğrencileri ellerinin altında, onları doğru anlam ve kullanıma yönlendiren güçlü bir araca sahip olduklarına inanırlar (El-Sayed ve Siddiek, 2013:1744). Bu durumda akla şu soru gelmektedir: Yabancı dil öğrenenlerin eninde sonunda onları doğru anlam ve kullanıma götüreceğine inandıkları sözlük nasıl bir eserdir? Bu, Xu'nun belirttiği dört sözlükten hangisidir?

Cuilian'a göre uygun bir sözlük bulmak hem öğretmenleri hem de öğrencileri ilgilendiren bir konudur ve Çin'in İngilizce eğitim tarihi boyunca bazı bilim insanları tek dilli sözlük kullanmanın önemli olduğunu sürekli vurgulamışlardır. Çünkü onlara göre tek dilli sözlükler öğrencilerin İngilizce düşünmesine rehberlik ederler. Fakat bazı araştırmacılar da tek dilli sözlükleri kullanan öğrencilerin tanımları okuduktan sonra bile kelimenin anlamını kavramada başarısız olduklarını, dolayısıyla bu eserlerin öğrencilerin anlama yeteneğine bir engel oluşturduğunu savunmuştur (Cuilian, 2010: 4). Bu iki görüşün de haklı gerekçeleri vardır. Öncelikle şu bilinmelidir ki işin nihayetinde tek dilli sözlük kullanmakta fayda vardır. Ancak bu sözlüğün diğer eserler gibi kendine has özellikleri mevcuttur ve bu özellikleri kullanabilmek için belirli dilsel ve sözlüksel yeterliliklere ihtiyaç duyulur. Örneğin "tek dilli sözlüklerde tanımlar, ikinci dili öğrenmeye yeni başlamış birisi için oldukça uzundur ve anlaşılması güç bir üst dile sahiptir" (Abecassis, 2007: 250). Atkins'e göre bazen kullanıcılar tanımlarda bulunan birkaç kelimeye bakmak zorunda kalırlar. Hedef dildeki dilbilimsel yeterlilik ve yapılacak görev her ne olursa olsun tanımları anlamadaki bu yetersizlik, dil edimini engelleyen ve tek dilli sözlük kullanımından kaçınmaya sebep olan kızgınlığa ve yavaşlamaya yol açar (Akt. Abecassis, 2007: 250). Ayrıca çok anlamlı girdilerden uygun olan anlamı seçemediklerinden öğrenciler, genellikle yanlış seçeneklere yönelirler ve kafaları karışır. Benzer şekilde eşdizimlilikler ve belirli bir yapının dil bilgisiyle ilgili bilgi bulma çabaları, çoğu zaman başarısızlıkla sonuçlanır. Deyimleşmiş bir ifadeyi arama veya bir ifadenin deyim olduğunun farkına varma hususu da birçok sözlük kullanıcısı için problem teşkil eder (Abecassis, 2007: 250) ve tek dilli sözlük kullanımını güçleştirir. Bu yüzden ikinci dili öğrenenlerin nihai hedefi tek dilli sözlükleri kullanmak olabilir ancak ilk seçenekleri tek dilli sözlükler olmamalıdır.

İki dilli sözlük, iki dilin kelimelerini çeviri eşdeğerleri vasıtasıyla ilişkilendiren sözlük türüdür (Hartmann ve James, 1998: 14). İki dilin eşdeğerlerini aynı anda sunmak, bu türden sözlüklerin en büyük avantajıdır, ancak aynı zamanda dezavantajıdır da. Avantajlı yönü, kelime eşdeğerini vererek dil öğrencilerine ve çevirmenlere yabancı dilde metin okuma veya oluşturmalarına yardımcı olmaktır. Fakat özellikle farklı kültürlerden olan dillerde uygun kelime eşdeğerlerini bulmak zor bir iştir. Bu durumda genellikle sözlük yazarları yakın anlamlı sözcükleri eş anlamlıymış gibi gösteren kullanımlar önerirler. Bu anlamsal uyumsuzluk iki dilli sözlüklerin dezavantajlı yönüdür. Yedi Avrupa ülkesinde 1100'den fazla katılımcıyla yapılan kapsamlı bir çalışmada, iki dilli sözlüklerin öğrenciler tarafından en çok tercih edilen sözlükler olduğunu (%75) ortaya çıkarmıştır (Atkins ve Knowles: 1990). Bu sonuç, iki dilli sözlüklerin ikinci dil eğitiminin olmazsa olmazı anlamına gelmemelidir. Zira iki dilli sözlüklerin yukarıda da bahsedilen zayıf yönü çoğu zaman yanlış bilgilerin ortaya çıkmasına ve öğrencilerin yanlış bilgiyi öğrenmelerine neden olmaktadır. Bu, giriş kısmında belirtilen *faydalılık ve kullanılabilirlik* ilkelerinin doğru orantılı olmamasını doğurmaktadır.

İki dilli sözlüklerin yabancı bir dili öğrenmede en büyük faydası kullanıcıların bilgiye hızlı erişimini sağlamaktır. Bu sözlükler, kelime-kelime (word to word) biçiminde düzenlendiklerinden oldukça sadedirler ve aranan seçeneği hemen sunarlar. Bu, onların tek dilli sözlüklerden ayrılan önemli bir yönleridir. Hızlı bilgiye ulaşma isteğinden dolayı iyi bir seviyeye ulaşmış olsalar bile yabancı dil öğrencileri tek dilli sözlük yerine iki dilli sözlükleri tercih etmektedir. Durumu Piotrowski "seviyeleri ne olursa olsun, yabancı dil öğrencileri ve sözlük kullanıcıları sözlük kullandıkları sürece iki dilli sözlüklerini kullanırlar" biçiminde özetlemiştir (Akt. Laufer ve Hadar, 1997: 190). Ancak, kullanımı daha zor olmasına karşın hedef dilin kelime dünyasını kullanıcıya doğrudan tanıttığı için daha

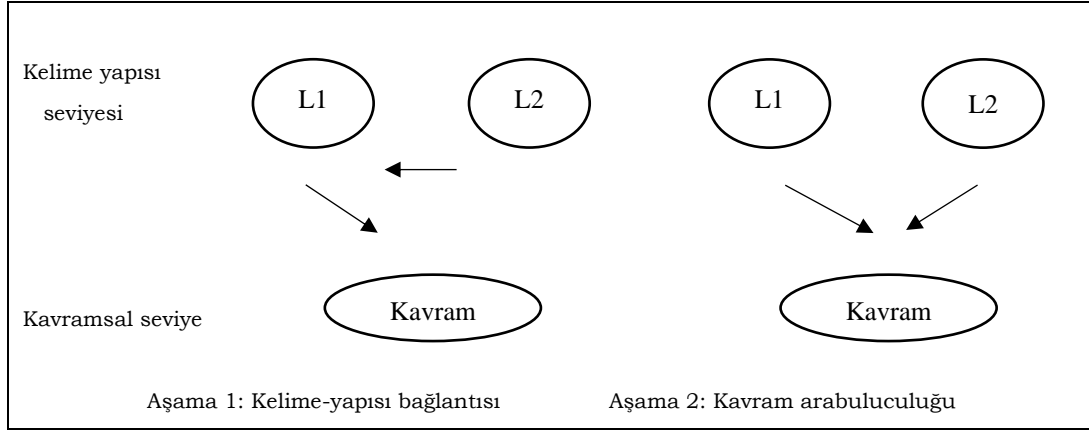
faydalı (Laufer ve Hadar, 1997: 189) bulunan tek dilli sözlükleri de kullananların sayısı az değildir. Bir kısım yabancı dil öğrencileri tek dilli ve iki dilli sözlükleri birlikte kullanırlar. Laufer ve Hadar' a göre (1997) eğer tüketici gerçeği buysa, sözlük bilimcilerin iki tür bilgiyi içeren (tek dilli ve iki dilli) karma bir sözlük üretmeleri en uygun ürünü ortaya çıkaracaktır. Bundan hareket eden Kernerman ve Kahn 1986 yılında *English-English-Hebrew Oxford Student's Dictionary for Hebrew Speakers* adlı eseri yayımlamışlardır. Bu eser, iki dillileştirilmiş sözlük türünün dünyadaki ilk örneği olarak kabul edilmektedir.

Kaynaklarda iki dillileştirilmiş sözlük türü için üç farklı terim kullanılmaktadır: yarı çift dilli sözlük (*semi-bilingual*), melez/karışık sözlük (*hybrid*) ve iki dillileştirilmiş sözlük (*bilingualized*). Bu isimlerden sonuncusu olan iki dillileştirilmiş sözlük (*bilingualized*) terimi, anlam bilimsel açıdan iki dili kullanmaya atıfta bulunduğu gibi, sözlüğün tek dilli bir çalışmanın uyarlaması olarak üretildiğine dair ilave bir anlam da taşır. Bu yüzden, sözlük türünü diğer iki terime göre daha iyi yansıtır. Zira melez/karışık sözlük (*hybrid*) tarihsel süreç içerisinde, ansiklopedik sözlükler gibi karışık tip kaynak çalışmalarının birçoğunu belirtmek için kullanılmıştır. Yarı iki dilli sözlük (*semi-bilingual*) terimi de kaynak ve hedef dili birleştiren, ancak bir şeyin eksik bırakıldığı hissi uyandıran bir adlandırmadır. Günümüzde bu üç adlandırma her ne kadar birbirinin yerine kullanılabilse de iki dillileştirilmiş sözlük (*bilingualized*) terimi daha yaygındır (Lew, 2004: 12). Yukarıda da Xu'nun tablosunda gösterildiği gibi yarı iki dilli sözlük (*semi-bilingual*) ile iki dillileştirilmiş sözlük (*bilingualized*) arasında bariz bir fark bulunmaktadır. Yarı iki dillileştirilmiş sözlüklerde tanımlama, hem yabancı dil hem de ana dili kullanılarak yapılmış olmasına rağmen tanımlamada sadece yabancı dil tercih edilmiştir. İki dillileştirilmiş sözlüklerde ise hem tanımlama da hem de tanımlamada iki dil birlikte kullanılmıştır.

Hartmann ve James'e göre iki dillileştirme (*bilingualisation*) çeviri vasıtasıyla tek dilli bir referans çalışmasının iki dilli amaca uyarlanmasıdır ve iki dillileştirilmiş sözlük (*bilingualised dictionary*) girdileri tamamen veya kısmen başka bir dile çevrilen tek dilli sözlüğe dayanır. Yabancı dil öğretmenleri ve öğrencilerinin ihtiyaçlarından kaynaklanan bu gibi uyarlamaların oldukça uzun bir geçmişi vardır. Fakat en çok bilinenleri A.S. Hornby'nin *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English* sözlüğünün Çince ve diğer dilleri konuşanlar için iki dillileştirilmesi biçimi ile ve Kerneman tarafından çok sayıda dil için İsrail'de yayımlanan *Password* serisidir. Resimli sözlükler ve büyük sözlükler gibi diğer türler de iki dillileştirilmiştir. Sonuçta elde edilen eserler tek dilli sözlüklerin özellikleri ile (hedef dilde hazırlanan tanımlar gibi) iki dilli sözlüklerin özelliklerini (madde başlarının ve/veya örneklerin eşdeğerlerinin çevirisi) birleştirir. Bu birleşim, özellikle okuma ve kodlama işlerinde kullanıcı yararınadır (Hartmann ve James, 1998: 14).

İki dillileştirilmiş sözlükler tek dilli sözlüklerde sağlanan tanım, kullanım örneği ve kelimenin dil bilimsel özellikleri gibi bilgilerle iki dilli sözlükteki kelimenin ana dilindeki karşılığını birleştirir (Cuilian, 2010:4). Cuilian'a göre (2010: 5) sözlüklerin kullanışlı olup olmamasıyla ilgili esas nokta, sözlüğün hedef dildeki bir kelimeyi anlama ve akılda tutmaya yardım edip etmemesidir. Bundan dolayı öğrencinin hedef dili anlama sürecinin ve kavramların zihinsel temsiline analizi konuyu bir dereceye kadar açıklar. Cuilian (2010) dört tür sözlüğün tanımları ve örnekleri ele alış şekline odaklanarak hangi tür sözlüklerin kavramları ve kelimeleri yabancı dil öğrencisine daha başarılı bir şekilde ilettiğini bulmak için soyut kelimeleri kullanarak bir analiz yapmıştır. Bu analizde soyut kelimeleri kullanmasının sebebi, ilgili kelimelerin öğrencinin kelime dağarcığında açıkça temsil edilmemesi olması ihtimalidir.

Groot ve diğerlerine göre kelime dağarcığı en az iki girdiden meydana gelir: kelime yapısı seviyesi (heceleme, telaffuz vb.) ve kavram seviyesi. Yabancı dil öğrencisi yeni bir yabancı kelime öğrendiğinde yabancı kelime ile bunun karşılığı olan ana dilindeki kelime arasındaki bağ güçlüdür. Yani ana dilindeki kelime ile yabancı dildeki kelime arasında doğrudan bir bağlantı vardır. Öğrenci yabancı dildeki kelimeyi ana dili vasıtasıyla benzer kavramlarla aktif hale getirerek anlar. Buna "kelime yapısı bağlantısı" adı verilir. Yabancı dil öğrencisinin yeterliliğinin artmasıyla birlikte yabancı dildeki kelime ile kelime hafızasındaki benzer kavram arasındaki ilişki daha güçlü hale gelir. Böylece kelime yapısı bağlantısı azalır. Sonunda yabancı dil öğrencisi, benzer kavramı yabancı dil kelime yapısı vasıtasıyla aktif hale getirebilir. Buna da "kavram arabuluculuğu" denilir. Yabancı dildeki, kelime hafızasının gelişimi aşağıdaki tabloda gösterilmiştir (Akt. Cuilian, 2010, 5).

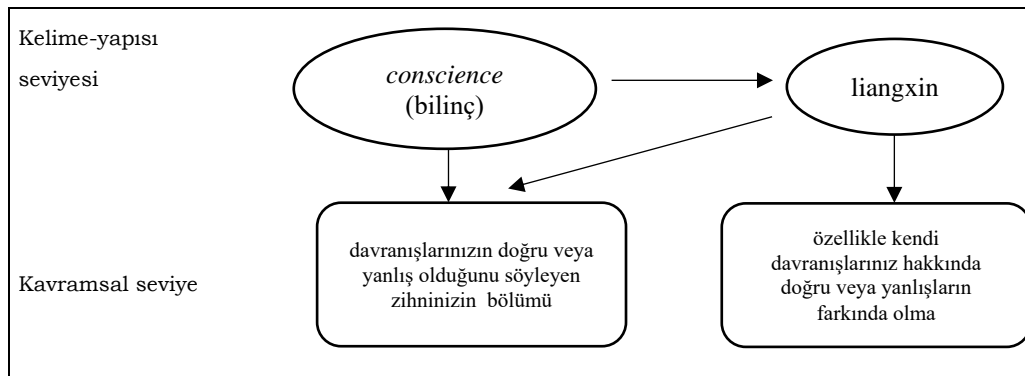

Tablo 2: İki dilli kelime hafızasının gelişimi (Cuilian, 2010: 5)

Yabancı dildeki bir kelimenin kavranması, insan hafızasındaki ana diline ait kelimeyle ilişkilendirilmiş kavrama bağlıdır. Fakat birçok durumda ana dilinde az kullanılan soyut kelimeler, yabancı dil kelime hafızasında açıkça temsil edilmemektedir. Bundan dolayı yabancı dil kelime öğreniminin erken döneminde aktif hale getirilen ve belirsiz şekilde ezberlenen kavram, yabancı dil öğrencisinin yabancı dildeki kelimeyi kavramasına engel olur.

Cuilian Çince'deki *liangxin* (bilinç) kelimesini kullanarak üç sözlük türünden hangisinin kelimeyi öğrenme üzerinde daha etkili olduğunu incelemiştir. *Liangxin* kelimesi, yabancı dil öğrencisindeki temsili kavramsal seviyede belirsizdir. Bundan dolayı yabancı dil öğrencisi sözlüğü öğrencinin kelime hafızasında *liangxin* kelimesine yüklediği anlamsal özellikleri netleştirmeye yardım edeceğinden ideal bir sözlük olacaktır. İki dillileştirilmiş sözlükteki tanım kısmı sadece kelimenin Çince karşılığını değil aynı zamanda hedef dildeki tanımını da vererek ve anlamsal özelliklerini tanımlayarak *liangxin* kelimesinin belirsiz kavramsal anlamının netleşmesine yardımcı olur. Yani iki dillileştirilmiş sözlüklerde tanım bölümünde kelimenin Çince eşdeğerinin verilmesi ve hedef dilde (L2) etkili bir tanımının yapılması öğrenciye sadece "kelime yapısı" seviyesinde iki eşdeğer kelime arasında bağlantı kurmasına değil, aynı zamanda kavramsal seviyede belirsiz kalabilecek anlamı kuvvetlendirmesine de yardımcı olur.

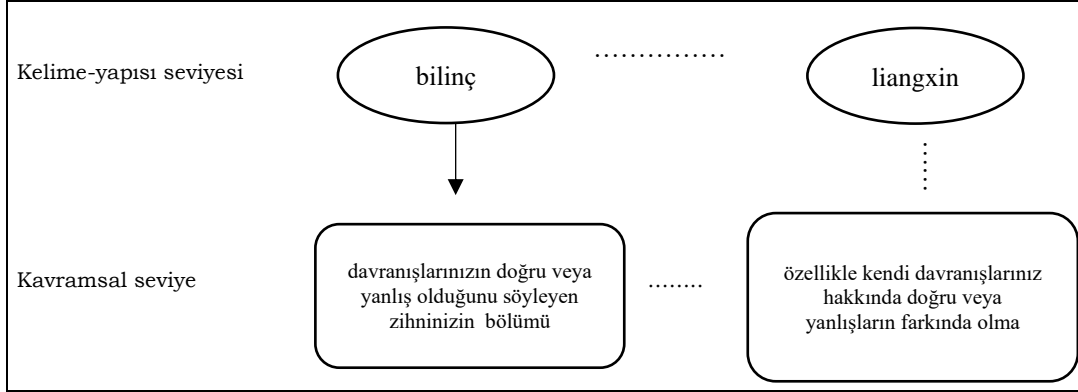
Tablo 3: İki dillileştirilmiş tanım yardımıyla kelime-yapısı seviyesi ve kavramsal seviye arasında bağlantı kurma (Cuilian, 2010: 8).

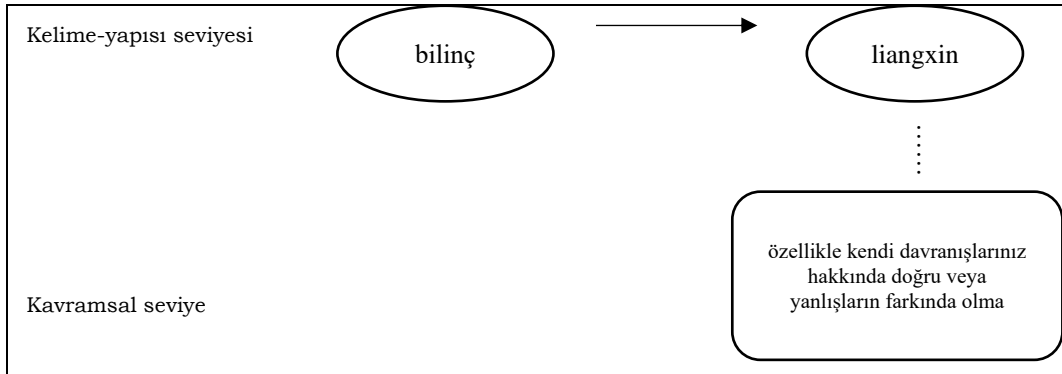
Tablo 3'te gösterildiği gibi iki dillileştirilmiş biçimde üç bölüm iki eşdeğer (*conscience* ve *liangxin*) ve L2 (hedef dil) tanımı birlikte çalışarak kavramsal seviyede anlamsal özellikleri kuvvetlendirmeye ve böylece her iki kelimenin de tam olarak kavranmasına yardımcı olur. Bu yolla, yabancı dil öğrencisinin *conscience* (bilinç) kelimesinin hem sözcüksel hem de kavramsal kodlarını kelime

dağarcığında depolaması mümkün olur. Ayrıca, *conscience* (bilinç) kelimesinin basit ve anlaşılır bir tanımının verilmesi soyut *liangxin* kavramını belirsizlikten çıkarır ve anlamını netleştirir. Bunun aksine, tek dilli sözlükteki tanım kısmı kelimenin Çince karşılığını vermez (Tablo 4). Yabancı dil öğrencisinin kelimeyi kavraması İngilizce tanımla sınırlandırılmıştır. *Conscience* ve *liangxin* kelimeleri arasında *kelime yapısı seviyesinde* açık bir bağlantının olmaması, öğrencinin tek dilli tanımı okuduktan sonra bile hala şaşırılmış vaziyette olmasıyla sonuçlanır.

Tablo 4: Tek dilli tanımın zayıflığı (Cuilian, 2010: 8).

Tablo 5'te öğrencinin, iki dilli sözlükten çeviri karşılığını okuduktan sonra *kelime yapısı seviyesinde* iki kelime eşdeğerleri arasında bir bağ kurabileceği gösterilmektedir. Fakat öğrenci iki dilli biçimin (İngilizce tanımın) olmaması ve *liangxin* kelimesinin kavramsal seviyede belirsiz olması (*liangxin* ve *conscience* arasındaki bağ zayıf) nedeniyle *kelime yapısı seviyesi* ve *kavramsal seviye* arasında bir bağ kurmada başarısız olabilir. Tabii ki *liangxin* kelimesi, sözlük kullanıcısının kelime dağarcığında açıkça temsil ediliyorsa iki dilli biçim ideal bir seçim olur. Fakat gerçek şu ki yabancı dil öğrencileri, özellikle başlangıç seviyesindekiler, ana dilindeki (L1) soyut kelimeler için atanan çeşitli anlamsal özellikler konusunda net değillerdir. Bundan dolayı iki dilli sözlüğün tanımı ele alma biçimi yabancı dil öğrencilerine ancak sınırlı fayda sağlayabilir.

Tablo 5: İki dilli tanımın zayıflığı (Cuilian, 2010: 9).

Cuilian üç sözlük türünün kelime tanımlama yöntemini inceledikten sonra şu sonuçlara ulaşmıştır:

1. Tanımı ele alış biçimleri *kelime yapısı seviyesi* ve *kavramsal seviye* arasındaki bağın oluşumunu kolaylaştırdığından ve tanımın tam olarak anlaşılmasını sağladığından iki dillileştirilmiş veya yarı iki dillileştirilmiş sözlükler, tek dilli ve iki dilli sözlüklerden daha üstündür.

2. Örneklemeyi ele alış biçimleri yabancı dil öğrencisinin metin içerisindeki kelimelerin somut kullanımlarının kavranmasına, birlikte kullanılan kelimelerin ve deyimlerin hafızada ayrı birimler olarak saklanmasına yardımcı olduğundan iki dillileştirilmiş ve iki dilli sözlükler tek dilli sözlüklerden daha üstündür.

Laufer ve Hadar'a göre (1997) iki dillileştirilmiş sözlüğün ne kadar etkili olduğunu belirlemek için aynı katılımcılarla eşit görevler üzerinde üç sözlüğü (tek dilli, iki dilli ve iki dillileştirilmiş) karşılaştıran kontrollü bir araştırma tasarlanmalıdır. Ayrıca, bilinmeyen kelimelerin sunumu, kelimeyi kavrama üzerinde metnin olası etkisini bertaraf etmek için metin içerisinde yapılmamalıdır. Böyle kurgulanmış bir çalışmada Laufer ve Hadar (1997), yabancı dil öğrencilerinin yeni öğrenilen kelimeleri anlama ve bunları kullanmada tek dilli, iki dilli ve iki dillileştirilmiş sözlük kullanımı farklılıkları incelemiştir. Onların çalışmasında 5'i tek dilli sözlükten tanımlı verilen, 5'i iki dilli sözlükten çevirisi yapılan, 5'i de hem tek dilli tanım hem de iki dilli çeviriyi içeren iki dillileştirilmiş tanımlı 15 az kullanılan kelimeyi katılımcıların ne kadar kavradıklarını test edilmiştir. Katılımcıların bu kelimeleri ne kadar anladıkları ve bu kelimeleri kendi cümleleri içerisinde kullanma kabiliyetleri test edilmiştir. Katılımcılardan üç farklı sözlük türünden elde ettikleri tanımları kullanarak iki görevi yerine getirmeleri istenmiştir. Bunların ilki *anlama görevi* ve diğeri ise hedef kelimeleri kullanarak kendilerine ait bir *cümle kurma görevi*dir. ANOVA analizi sonuçları kelime öğrenme açısından üç sözlük arasında anlamlı farklılıklar olduğunu göstermiştir. Bu çalışma ayrıca katılımcıların yeterlilik seviyesine bakılmaksızın sözlük kullanma kabiliyetlerinin oldukça değiştiğini göstermiştir. Öğrenciler arasında en çok kullanılan sözlük kullanma yöntemi, sadece kelimenin çevirisini elde edip (başka bir bilgiye bakmadan) devam etmektir. İki dillileştirilmiş sözlükler, tek dilli tanım ve örnek cümle vererek okuyucunun kelimenin tam anlamını kavramasına yardım etmiştir. Bu çalışmadan (Laufer ve Hadar, 1997) elde edilen sonuçlar şöyle özetlenebilir:

- Sözlüklerin etkililiği değerlendirildiğinde en yüksek puanların hemen hemen neredeyse hepsi "iki dillileştirilmiş sözlükler" kullanıldığında elde edilmiştir. Bu durum yeni öğrenilen kelimeyi kavrama konusunda bütün katılımcılar için geçerlidir.

- İki dillileştirilmiş sözlükler, kelime kavrama açısından anlamlı bir şekilde diğer iki sözlükten ve kelimeyi kullanma açısından tek dilli sözlüklerden daha iyidir. Öğrenilen kelimeleri kullanma konusunda "iyi" ve "orta" kullanıcılar iki dillileştirilmiş sözlükleri kullanarak daha yüksek puan elde etmiştir. Sadece "niteliksiz" olarak adlandırılan kullanıcılar kelime kullanımı konusunda iki dilli sözlükle daha başarılı olmuştur. Buna göre tek dilli bilgiyle tanım ve örneklerin öğrencinin ana diline çevirdiği zaman, bireyler daha iyi sonuçlar üretme eğiliminde olduğu söylenebilir.

- Tanım içeren tek dilli bilgiyle öğrencinin ana diline tercüme edilmiş örneklerin birleşimi en iyi sonuçları verme eğilimindedir (1997: 195).

Sözlüklerin etkisini kıyaslamak üzerine yapılmış bazı araştırma sonuçlarını derleyen Lew'in (2004) açıkladığı sonuçlara göre de iki dillileştirilmiş sözlükler, yabancı dil öğretiminde diğer sözlük türlerine göre daha faydalıdır. Lew'in (2004) aktardığına göre durumu destekleyen çalışmalardan bazıları şöyledir:

- İki dillileştirilmiş sözlükleri tek dilli ve iki dilli sözlüklerle karşılaştıran araştırmalara göre (Laufer ve Melamed, 1994; Laufer ve Hadar 1997), kelime anlamada iki dillileştirilmiş sözlükler diğerlerinden daha etkilidir. Bunun dışında öğrencilerin kelime öğrenmesinde iki dilli sözlükler, tek dilli sözlüklere göre daha etkili bulunmuştur.

- Raudaskoski (2002), yirmi Finlandiyalı ortaokul öğrencisinden, önce sözlüğün yardımı olmaksızın ve daha sonra iki farklı sözlükten birinin kullanılmasıyla İngilizceden Finceye sekiz, Finceden İngilizceye sekiz çeviri ödevini tamamlamalarını istemiştir. Raudaskoski, iki dillileştirilmiş sözlük kullanıcılarının performansının, iki çevirme turu arasında iki dilli sözlük kullanıcılarının performansından daha fazla olduğunu görmüştür. Fakat örneklemin küçük olduğunu söyleyerek "herhangi bir genel ifade yapmak imkânsızdır" diye de uyarıda bulunmuştur. Ancak bu bulgu, daha önceki çalışmalarda (Laufer ve Melamed, 1994; Laufer ve Hadar 1997) elde edilenlerle örtüşmektedir.

Yine araştırmalar iki dillileştirilmiş sözlük kullanıcılarının kelime hatırlamada düşük başarısızlık oranları olduğunu göstermektedir (Laufer ve Hadar, 1997: 192). Bu tür sözlüklerdeki eviri kısmının yabancı dil öğrenen kullanıcıların hedef dildeki kelimenin anlamını anlayıp anlamadığını doğrulaması ve doğru kararı vermesi için güven verici bir etkisi vardır. Bunun yanında Pujol, Corrius ve Masnou'nun (2006) alışmalarında belirttiği üzere tek dilli olan basılı sözlüklerde olduğu gibi hedef dildeki (L2) kısmı atlayıp sadece ana dilindeki (L1) eviri kısmını okuyan bazı kullanıcıların hedef dile maruz kalmayabileceği durumlar da ortaya çıkabilir. Bu da kullanıcıların öğrenmeden kaçınması ve kolayla kaçması olarak değerlendirilebilir. İki dillileştirilmiş sözlüklerin zayıf yönü de budur: bilgiyi tümüyle kullanıcının hizmetine sunmak. Basılı sözlüklerdeki bu zaafı fark eden sözlük bilimciler, evrimii sözlüklerde farklı bir yöntem izlemiştir. Bu yüzden yeni çıkan iki dillileştirilmiş evrimii sözlükler, gelecek için büyük ümitler vadetmektedir. Onlar bu zayıf noktayı ortadan kaldırmak adına çeşitli çözümler sunmaktadır. Örneğin bu elektronik sözlüklerden bazıları, hedef dildeki (L2) tek dilli metni gösterir ve ana dilindeki (L1) evirisini öteler (hemen sunmaz, kullanıcının bir basamak daha gitmesi gerekir). Böylece kullanıcılar, çeviriyle hemen karşılaşmazlar. Bazıları da *Ultralingua Dictionary*'de olduğu gibi, hem tanımı hem de çeviriye farklı bağlantılarla (hiperlink) ayırır. Ayırma işlemi kullanıcıların kendi dillerini kullanmasına olanak sağlanmaktadır. Ancak kullanıcının hem tek dilli hem de iki dilli kısımlara başvurması teşvik edilir. Basılı sözlüklerin bir diğer zayıf yönü, bu eserlerin genellikle sadece L2+L1 bölümünün bulunması ve L1+L2 bölümünün bulunmamasıdır. Ötelenmiş iki dilli sözlükler, her bölümü ayrı tutar. Aynı zamanda interaktif menü sayesinde bu bölümleri ilişkilendirir (Abecassis, 2007: 252) ve kullanım kolaylığı sağlarlar.

Sonuç ve neriler

İki dillileştirilmiş sözlükler, hedef dili de ortaya koyarak iki sözlüğün (tek dilli ve iki dilli) sinerjisinin tek bir sözlükte toplarlar. Bu sözlüklerde her bir girdinin hedef dilde tanımı ve bunun ana dilindeki çevirisini bulunur. Yani bu tür sözlüklerde hem tek dilli sözlüklerden hem de iki dilli sözlüklerden daha fazla bilgi bulunur. İki dillileştirilmiş sözlükler, kullanıcıya hangi dilde kendisini daha rahat hissediyorsa o açıklamayı seçme, endişelerini giderme veya öğrendiklerini pekiştirmek için her iki dili bir arada kullanma imknı sunarlar. Bu yüzden yabancı dil eğitiminde önemli katkıları bulunduğu tespit edilmiştir. Günümüzde sadece İngilizce için değil, Fransızca, İspanyolca, İtalyanca, Portekizce, Arapça, Yunanca, Lehçe, Çekçe, Slovence, Çince (Mandarin), Estonca gibi dillerin iki dillileştirilmiş sözlükleri bulunmaktadırdır. Türkçenin de diğer dünya dilleri ile ikinci dil eğitimi alanında rekabet edebilmesi için acilen iki dillileştirilmiş sözlükleri üretilmelidir. retilecek iki dillileştirilmiş sözlüklerde ise madde girdilerinin (parçacıl yapısının) şu şekilde düzenlenmesinde fayda vardır:

ıkış *a./n.* Bir bina veya büyük bir araçtan ayrılmak için içinden geçilen kapı veya bir Őeyden ayrılma işi. The door through which you might leave a building or large vehicle, or the act of leaving something, *exit*.

Acil durum ıkışı, otobsn arka tarafındadır.

*The emergency **exit** is at the back of the bus.*

Eşleştirmek *f./v.* Bir Őeyi başka bir Őeyle birleştirmek, bir araya getirmek. To fit or put sth together (with something else), *match*.

*ğrenciler ilk alıştırmada resimlerle kelimeleri **eşleştirdi**.*

*In the first exercise the students **matched** the pictures with the words.*

Yoğun *sf./adj.* Birbirine yakın birçok Őeyi veya insanı içeren. Containing a lot of things or people close together, *dense*.

*Bangladeş'in başkenti Dakka, kilometre başına dşen 1252 kişilik nfusuyla muhtemelen dnyanın en **yoğun** Őehirlerinden biridir.*

*Dhaka, the capital city of Bangladesh, is probably the most **densely** populated city in the world with 1252 people per square kilometer.*

Kaynakça

- Abecassis, M. (2007). Is Lexicography Making Progress? On Dictionary Use and Language Learners' Needs. *Lexicos 17 (AFRILEX-reeks/ series 17: 2007)*. 247-258.
- Atkins, B.T. ve Knowles, F.F. (1990). Interim report on the EURALEX/AILA Research report into dictionary use. *BudaLEX 88 Proceedings*, (Editörler I. Magay and J. Zigany). 381-392. Budapest: Akademiai Kiado.
- Baskın, S. ve Birol, G. (2017). Sözlük ve Sözlük Kullanıcıları: Hangi Sözlük Kimin İçindir?, *Turkish Studies*, 12/15, 135-160. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.11855>
- Cuilian, Z. (2010). The Effectiveness of the Bilingualised Dictionary: A Psycholinguistic Point of view. *Chinese Journal of Applied Linguistics (Bimonthly)*, 33 (5), 3-14.
- El-Sayed, A., Siddiek, A. G. (2013). Monolingual & Bilingual Dictionaries as Effective Tools of the Management of English Language Education. *Theory and Practice in Language Studies*, 3 (10), 1744-1755.
- Free English Dictionary*, Translations and Thesaurus. (n.d.). Retrieved July 2, 2017, from <https://dictionary.cambridge.org/>
- Hartmann, R.R.K., James, G. (1998). *Dictionary of Lexicography*. Routledge: London and New York.
- Laufer, B., & Hadar, L. (1997). Assessing the Effectiveness of Monolingual, Bilingual, and "Bilingualised" Dictionaries in the Comprehension and Production of New Words. *The Modern Language Journal*, 81(2), 189-196.
- Laufer, B., Kimmel, M. (1997). Bilingualised Dictionaries: How Learners Really Use Them. *System*, 25(3), 361-369.
- Laufer, B., Melamed, L. (1994). Monolingual, Bilingual and "Bilingualised" Dictionaries: Which are More Effective, for What and for Whom? EURALEX 1994, eds W. Martin, W. Mejis, M. Moesland, E. Ten Pas, O. Van Sterkenburg and P. Vossen, 565-576. Hollanda: Amsterdam.
- Lew, R. (2004). *Which Dictionary for Whom? Receptive Use of Bilingual, Monolingual and Semi-Bilingual Dictionaries by Polish Learners of English*, Polonya: Motiex
- Lew, R., Adamska-Salaciak, A. (2015). A Case for Bilingual Learners' Dictionaries. *ELT Journal*, 69/1, 47-57.
- Nuccorini, S. (1992). Monitoring Dictionary Use. *EURALEX' 92 Studia Translatologica*, (Editörler H. Tommola, K. Varantola, T. Salmi-Tolonen and J. Schopp). 89-102. Finlandiya: Tampere.
- Pujol, D., Corrius, M., Masnou, J. (2006). Print Deferred Bilingualised Dictionaries and Their Implications for Effective Language Learning: a New Approach to Pedagogical Lexicography. *International Journal of Lexicography*, 2 (19), 197-215.
- Tomaszcyk, J. (1983) On Bilingual Dictionaries: The Case of Bilingual Dictionaries for Foreign Language Learner. *Lexicography: Principles and Practice*, (Editör R.R.K. Hartmann). 41-45. İngiltere/Londra: Academic Press.
- Varantola, K. (2002). "Use and Usability of Dictionaries: Common Sense and Context Sensibility?", *Lexicography and Natural Language Processing A Festschrift in Honour of B.T.S. Atkins* (Editör: M.-H. Corréard), EURALEX, 30-44. http://www.euralex.org/elx_proceedings/Lexicography%20and%20Natural%20Language%20Processing/Krista%20Varantola%20-%20Use%20and%20Usability%20of%20Dictionaries%20Common%20Senseand%20Context%20Sensibility.pdf